

Sulukule - From Past to Present: A Jane Jacobs Walk

Yelda Aydin Turk (Corresponding Author)
Faculty of Architecture, Karadeniz Technical University
61080, Trabzon, Turkey
E-mail: aydinturkyelda@gmail.com

Selcen Mollayakupoglu
Urban Planner - Graduate Student
E-mail: selcenmyakupoglu@outlook.com

Abstract

City building is not solely creating a city with its physical structures. Laying emphasis on this fact, in her book “The Death and Life of Great American Cities”, Jane Jacobs underlines cities as an ecology formed by processes operating with its existing dynamics like its structures, economies and ethics. (Rowe, 2014). Jane Jacobs, having her name frequently mentioned in America with her texts, speeches and civil initiatives in which she stood against emerging large-scale urban renewal projects in 60’s, also became one of the leading names whose studies were cited, when it comes to urban renewal and transformation projects. Jacobs, in her aforesaid book, introduces a reading adopting ‘street’ as a base unit and she manifests a body of strategies including intervention mechanisms and management strategies for today’s cities, by analyzing cities of success and their dominant dynamics. In this article, based on these strategies, two urban transformation projects for Sulukule Urban Area, those casted completely in different molds of design, are examined. The spatial design criteria proposed by the examined projects are assessed through Jacobs’ terms, the success of the applied project is questioned and suggestions offered for revitalization by refunctioning the area which lost its dynamism after the implementation.

Keywords: Jane Jacobs, Sulukule, Urban Transformation, Urban Renewal.

Sulukule - Dünden Bugüne: Bir Jane Jacobs Yürüyüşü¹

Özet

Şehir inşa etmek sadece fiziksel yapılarıyla bir şehri yaratmak değildir. Jane Jacobs Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı kitabında bu durum üzerinde durarak şehrin; yapıları, ekonomileri, etiği gibi mevcut dinamikleri ile işleyen süreçlerden oluşan bir ekoloji olduğunu vurgulamaktadır (Rowe, 2014). 60’lı yıllarda yazdığı metinler, yaptığı konuşmalar ve döneminde ortaya çıkmış olan büyük kentsel yenileme projelerine, karşı duruş sergilediği sivil inisiyatiflerle Amerika’da adından sıkça söz ettiren Jane Jacobs, kentsel yenileme ve dönüşüm projeleri söz konusu olduğunda da çalışmalarına atıfta bulunulan öncü isimlerden biri olmuştur. Jacobs yukarıda bahsi geçen kitabında temel birim olarak sokağı alan bir okuma yapar; başarıya ulaşmış kentleri ve bu kentlere hakim dinamikleri çözümleyerek günümüz kentleri için müdahale mekanizmalarını ve yönetim stratejilerini kapsayan bir stratejiler bütünü ortaya koyar. Bu makalede, belirtilen stratejilerden yola çıkarak, Sulukule Kentsel Alanı için birbirine taban tabana zıt anlayışlarla tasarlanan iki kentsel dönüşüm projesi incelenmiştir. İncelenen projelerin önerdiği mekansal tasarım kriterleri Jacobs’ın kavramları üzerinden değerlendirilmiş, uygulanan

¹ Jane Jacobs Yürüyüşü (Jane Jacobs Walk) Nedir?

Jane Jacobs ve arkadaşlarının 2005 yılında kurduğu Yaşayan Şehirler Merkezi (Center For The Living City) tarafından 2007 yılından bu yana düzenlenen bir etkinliktir. İstanbul başta olmak üzere dünyanın pek çok kentinde aynı tema çerçevesinde düzenlenmiş ve düzenlenmeye devam etmektedir. Bir mahallenin işleyişini en iyi şekilde anlayan kişilerin o mahallenin yerlilerinin olduğunu ve bu doğrultuda mahallelerin ihtiyaçlarını en iyi şekilde belirleyenlerin ve onu geliştirebilecek en iyi kişilerin yine mahallenin yerlileri olduğuna inanan, Jane Jacobs’ dan ilham alınarak düzenlenen bu etkinlik ile halkın mahallelerinde yürümeleri, gözlemlenmeleri, topluluk ve çevre ile iletişime geçmeleri amaçlanmaktadır (Center for The Living City, n.d.).

projenin başarısı sorgulanmış, uygulama sonrası dinamizmini kaybeden kent mekanının yeniden işlevlendirilerek kaybettiği canlılığı kazanmasına yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Jane Jacobs, Sulukule, Kentsel Dönüşüm, Kentsel Yenileme

1. Kavramlara Giderken

Jacobs'a göre, şehir örgütlü bir karmaşıklaktır ve fen bilimlerinin yöntemleri taklit edilerek çözümlenemez (Jacobs, 1961). Jacobs her türlü tek tiplleşmeye karşıydı çünkü bunu yaratıcılığı baskılayan bir durum olarak görüyordu. Her sorun için aynı çözümün genellendiği, büyük ölçekli sosyal konut projeleri, ulusal finansmanlı ekspres yol projeleri, geniş kapsamlı yasal çerçeveler, her an değişim içinde bulunan şehir ekosistemleri açısından kısır süreçler yaratmaktadır. Jacobs'un asıl karşısında durduğu şey de yerel değişikliklere adapte olamayan bu tür projelerdir (Rowe, 2014).

Jane Jacobs'ın çalışmaları, başarısız kentsel tasarım çalışmaları, konut stoğu sorunu, agresif kentsel yenileme ve yeniden inşa faaliyetlerinin olduğu 1940 ve 1950'lilerin başına kadar yapılan uygulamalara tepki olarak doğmuş ve o dönem için yeni sayılan kentsel tasarım disiplininin ortaya çıkmasına önemli katkıda bulunmuştur (Laurence, 2006).

1960'lar ve 1970'ler Jacobs'ın şehir idealinin ilham verici olduğu yıllar olmasına rağmen, 1980'lere gelindiğinde Jacobs'ın kentsel gelişmeye dair fikirleri giderek gücünü yitirmiştir. Jacobs'ın şehirlerindeki küçük ölçekli kentsel ekonomiler ve onların ajanları, yerini büyük ölçekli uluslararası merkez ekonomilere ve onların zincir mağazalarına bırakmıştır. Otomobil kullanımının artması, kentsel işlevlerde ayrışma, şehir merkezlerinin kompleks yapılarının çözülmesi, tüm batı şehirlerini etkilemiştir (Brake, 2014). Günümüzde ise Jacobs'ın şehirlerine doğru bir tersine dönüşün başladığı, özellikle kentlerin tarihi mekanlarında karma kullanım talebinin arttığı görülmektedir. Günümüz şehirleri; değişen yer seçimi tercihleri, farklı tüketim alışkanlıkları, bilgi tabanlı ekonomiler gibi yeni sektörler ile içerik olarak Jacobs'ın şehirlerinden farklı olsa da, Jacobs'ın ekonomi ve şehirler arasında kurguladığı yaklaşım yenilikçiliğini sürdürmektedir (Brake, 2014).

Jane Jacobs yaşayan organizmalar olarak kabul ettiği kentlerin işleyişini ve etrafında sürmekte olan tüm değişimi bir bilim adamı gibi gözlemlemiştir (Dulski & Straaten, 2014). Gözlemlerine dayanarak yazdığı "Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı" kitabında iyi işleyen şehirlerdeki temel özellikler üzerinde durmuştur. Jane Jacobs'a göre mevcutta işleyen başarılı şehirler ile planlama çalışmaları yapılan kentsel mekanlar arasında, kentsel canlılığın sağlanması noktasında çok büyük farklar vardır. Planlama çalışmaları, mevcut başarılı şehirlerdeki dinamikleri dikkate almadan yapıldığı sürece, kentsel canlılığı yakalamış kent parçaları tasarlanamayacaktır. Ona göre, iyi işleyen kentlerde üç temel öge öne çıkmaktadır: canlı semt sokakları, mahalle parkları ve komşuluk birimleri (Jacobs, 1961). Başarılı eski kent merkezleri incelendiğinde; farklı türde birçok küçük işletmenin oluşturduğu kullanım çeşitliliği ile sokakların sürekli hareketli olduğu, sokağa bakan pencereler sayesinde doğal bir denetimin olduğu ve böylece güvenliğin kendiliğinden sağlanmış olduğu görülecektir. Bu merkezlerde mahalle parkları ve meydanların sokak ağı ile bütünleştiği gözlemlenmektedir. Tüm bu canlılık temelde çeşitlilikten beslenir: işlevde, yapı tiplerinde, bina yaşlarında ve yoğunlukta çeşitlilik. Bu çeşitlilikler de kullanıcıların çeşitliliğine bağlı olarak talebin çeşitliliğini doğurmaktadır (Jacobs, 1961).

Şehrin canlılığı ve çeşitliliğini olumsuz etkileyen birçok faktör bulunmaktadır (Jacobs, 1961). Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı kitabında Jacobs, bu faktörleri ayrıntılı bir biçimde açıklarken, gerçekleştikleri durumlarda ne gibi müdahaleler yapılabileceğine yönelik fiziki planlama önerilerinin yanı sıra, yönetim biçimlerine ve ekonomik önlemlere yönelik öneriler de getirmiştir.

Bazen başarılı kent parçalarında çeşitliliğin yarattığı cazibe, mekan üzerinde şiddetli bir rekabet oluşturarak fiyatları artırabilir, bu durum giderek kullanıcı çeşitliliğinin azalmasına neden olabilir. Çeşitliliğin giderek kendini yok edecek güç haline gelmesiyle başa çıkabilmek için bölgeleme yaparken çeşitliliği düşünmek, rekabeti hesap etmek, gerçekleştiği durumda kamunun tavrını ve mekanda yükselen işlevlerin yönlendirilebileceği yeni alanları belirlemek gerekir (Jacobs, 1961).

Şehirde demiryolları, otoyollar, kampüsler gibi oldukça büyük işlev alanları vardır. Sınır niteliği taşıyan bu işlevler kullanım çeşitliliği sunmaz ve yakın çevrelerini de çeşitliliği azaltacak yönde etkilerler. Bu geniş alanların sınır niteliği hafifletilerek bir geçiş bölgesine dönüştürülmesi önemlidir, bunu kampüs alanlarında başarmak kolayken, otoyollar için başarmak zordur. Kampus alanları etrafında kamu binalarının stratejik noktalarda yer seçimi ile bu alanlar kentle bütünleşen geçiş bölgeleri olarak tasarlanabilirken, otoyollarda tam bir bütünleşmeden söz edilemeye de yolların çevresinde tasarlanacak yüksek yoğunluklu bloklar ve sokak dokusunda tam bir akış sınır etkisini azaltabilir (Jacobs, 1961).

Ayrıca, Jacobs’a göre, çöküntü bölgelerinin yenilenmesi ile ilgili projelerin çoğu lüks konutlar üreterek, alanda yaşayan sakinleri şehrin başka bölgelerine taşınmaya itmektedir. Oysa yenileme projeleri çeşitlilik unsurları göz önünde bulundurularak tasarlanırsa, daha çok insan mahalleye bağlı hissedecek, projeler başarıya ulaşabilecektir (Jacobs, 1961).

Strateji belirlenmesi gereken önemli konulardan biri de; şehirde nakliyenin kent dokularını parçalamadan sağlanabilmesidir. Bu noktada daha fazla otomobile yer açmak için şehir parçalarını kimliksizleştirerek biçimde bölen otomobil yolları yerine, alternatif ve çeşitli ulaşım türlerine yönelik planlamalar yapmak gerekir (Jacobs, 1961).

Kısacası Jane Jacobs; çeşitlilik ve canlılığın olmadığı her kent parçasının, şehir formundan uzak olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, şehir basit problemler bütünü olarak ele alınmamalıdır, çünkü şehir örgütlü bir karmaşıklık problemidir. Şehirler için süreç odaklı, tümevarıma yönelik bakış açıları gereklidir. Bazen küçük ölçekte aykırı sayılabilecek çözüm önerileri genellendiğinde de iyi işleyebilir, bu durum dikkate alındığında küçük ama zekice çözümleri atlamadan görebilmemizi sağlayacaktır.

Jacobs, Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı kitabında sokağı merkeze alan bir okuma yapar ve sokağın dinamiklerinden yola çıkarak kent üzerine bir çözümlenmeye gider. Sonuçta kentlere hakim dinamikleri ortaya koyarak, müdahale biçimleri ve yönetim stratejilerini kapsayan bir stratejiler bütünü sunar.

1.1. Kavram Listesi

Kavram listesinin oluşturulmasında; “Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı” ana kaynak kabul edilerek Jacobs’a ait kavramların irdelendiği literatürdeki benzer çalışmalar da incelenmiştir. Örneğin; Birgit Dulski ve Gerben van Straaten; Hollanda’daki toplu konut projelerini inceledikleri makalelerinde, Jane Jacobs’m kentler üzerine ortaya koyduğu yaklaşımı “*Karışık Kullanım, Kısa Bloklar, Yüksek Yoğunluk, Etkin Yoğunluk, Sokaktaki Gözler, Güvenli Kaldırımlar, Herkes İçin Kamusal Mekan, Tabandan Tepeye Topluluk Planlama, Özgünlük, Miras, Ekosistem Olarak Şehir, Yerel Ekonomiler, Kademeli Finans, Yavaş Büyüme*” kavramları üzerinden irdemişler ve buradan hareketle özellikle “kentsel canlılık” konusunda başarıya ulaşamamış toplu konut projeleri için önerilerde bulunmuşlardır (2014, s. 197). Mary Rowe da, Jane Jacobs’m eserlerindeki temel prensipleri ortaya koyduğu makalesinde, Jacobs’a ait prensipleri “*Kendiliğinden Örgütlenen Şehir, Kendi Kendini Düzenleme, Yoğunluk, Sosyal Sermaye, Etkileşim Desenleri, Ağlar, Seçicilik ve Farklılaşım, Geribildirim Döngüleri, Üretkenlik, Çeşitlilik, Yasaklayıcı Olmayan, Özerklik, Tabandan Tepeye, İnfomel, Örgütlü Karmaşıklık, Fraktal*” olarak belirlemiştir (2014, s. 26).

Bu makale kapsamında ise; Çeşitlilik (İnsan-İşlev), Sokak, İletişim, Kültürel Miras, Köşe Noktaları, Gözlem, Özgünlük, Yoğunluk, Komşuluk, Mahalle, Katılım, Yerel Ekonomi, Kamu Yararı, İnsan Ölçeği temel kavramlar olarak belirlenmiştir. Bunlara ek olarak, Jacobs’un fikirlerinden ilham alınarak sürdürülen programlardan biri olan, Jane Jacobs’un kurucuları arasında bulunduğu Yaşayan Şehirler Merkezi (Center for the Living City)’nin desteklediği Kentsel Akupunktur çalışmaları da kavram listesine eklenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma kapsamında oluşturulan kavram listesi²

² Şekil 1; Jane Jacobs’ın *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı* kitabı baz alınarak, yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Kentsel Akupunktur teorisi, geleneksel akupunktur mantığıyla çalışarak, komşuluk biriminde iyileştirilmesi gereken stres bölgelerine, noktasal müdahaleler yapılmasına dayalı düşünce üzerine geliştirilmiş bir teoridir (Urban Acupuncture Network, 2015). Kentsel Akupunktur kavramını ilk ortaya atan şehir plancısı mimar Jaime Lerner'a göre; planlama zaman alan ve bir çok aktörü de kapsayan uzun dönemli bir süreçtir. Fakat mekanın olanaklarını ortaya çıkaracak, yeni bir enerji oluşturacak, çevresini etkileyecek basit ve küçük müdahaleler ile bu süreç desteklenmelidir (Lerner, 2014). Tanıdık sesler, kokular, toplanma mekanları, insanlar, kilit önemdeki altyapı, arazi kullanımı, toplu taşıma gibi zenginleştiricilerle, mikro ölçekteki hedeflere, düşük bütçeli mikro müdahaleler yapılabilir. Bu sayede küçük fakat temel değişikliklerle kent yaşamı daha iyiye götürülebilir (Urban Acupuncture Network, 2015).

Kentsel akupunktur için her zaman tuğla ve harca ihtiyaç yoktur. Bazen bir bölgedeki kullanım alışkanlığının değişmesi dönüşümü başlatabilir, örneğin 24 saat açık bir mağaza kenti bir festivalin yapamayacağından daha canlı ve güvenli kılarken, iyi bir akupunktur örneği sergiler (Lerner, 2014). Bu örnekte olduğu gibi, Lerner'ın kentsel akupunktur için verdiği örnekler incelendiğinde, Kentsel Akupunktur kavramı altında değerlendirilen müdahalelerin, kentsel canlılığı, çeşitliliği ve kullanım yoğunluğunu hedeflemeleri ve yerelden genele bir yaklaşım benimsemeleri sebebiyle, Jane Jacobs'ın benimsediği ilkeler ile örtüştüğü görülmektedir.

2. Sulukule

Sulukule, bir Roman yerleşimi olarak sosyo-ekonomik yapısı ve tarihi ile İstanbul'un diğer mahallelerinden farklılık göstermektedir. Kentsel Dönüşüm Projesi öncesi, tipik olarak güçlü bir sokak-konut ilişkisi görülmekte, yaşam güçlü sosyal bağlar ile sürmekteydi. Halk gelirini; müzikten, sepetçilik, çiçekçilik ve at yetiştiriciliğinden sağlamaktaydı. 1930'larda ise birçok roman geçimini mahalledeki eğlence evlerinde düzenledikleri gösterilerden sağlamaktaydı. (Kaban, 2011). Yarısı tarihi alan koruma sınırında olan alan, kentsel dönüşüm projesi öncesi çoğunluğu tek katlı olmak üzere en fazla üç katlı konutlardan oluşmaktaydı (Şekil 2).

Şekil 2. Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi öncesi (Fatih Belediyesi, n.d.)

2.1. Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi

Proje ile, tarihi surun kenarında yeterli sosyal donatı alanlarına sahip ve otopark sorunu olmayan, tarihi doku ile uyumlu, sokak dokularının korunduğu bir yaşam alanı yaratmak, sosyokültürel ve mekânsal sürekliliği geliştirmek amaçlanmıştır (Kaban, 2011). Sulukule'de yaşayacak nüfus 2735 kişi olarak öngörülürken, brüt yoğunluk 293 kişi/ha, net yoğunluk 870 kişi/ha olarak belirlenmiştir (Ertürk, 2009). 75, 90, 105, 110, 120 ve 180 m² olarak 6 tipte toplam 163 konut tasarlanmıştır. Ayrıca, ilköğretim, sosyo-kültürel tesis ve bir konaklama tesisi alanı önerilmiştir. Yapı adalarının ortak alanları, yeşil alan olarak tasarlanmıştır. Ulaşımında yaya ön planda tutulmuş, otoparklar 9 farklı noktada zemin altı olarak planlanmıştır (Ertürk, 2009) (Şekil 3).

Konut ya da işyeri sahibi olanlara sabit mülk verilmiş, kiracılara ise Gaziosmanpaşa Taşoluk'daki Toki konutlarından peşinatsız 15 yıl taksit ile mülk sahibi olma olanağı sunulmuştur (Kaban, 2011)

Şekil 3. Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi Mimari Avan Projesi (Kaban, 2011)

Şekil 4. Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi mevcut durum, (Fatih Belediyesi, n.d.)

Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi, ortaya konulan hedefleri gerçekleştiremeyecek nitelikte olduğu gerekçesiyle eleştirilmiş, alternatif bir plan hazırlanmıştır. Tarafların katılımı ile çeşitli toplantılar gerçekleştirilmiş olsa da, bir uzlaşmaya varılamamış ve sonuçta hazırlanan dönüşüm projesi tüm eleştirilere rağmen uygulanmıştır. Uygulama sonucunda, alanda yaşayan Sulukuleliler alanı terk ederek alanın yakınındaki Karagümrük'e yerleşmiştir. Alanı terk eden halkın yerinde ise, halihazırda “ranzalı yatakhanelere” dönüştürülmüş olan lüks konutlarda, Suriyeli mülteciler yaşamaktadır. Ortalama 20 kişinin yaşadığı konutlardan 300 TL yatak kirası alınarak, aylık 5000-7000 TL kira geliri elde edilmektedir (Anonim, 2016). Bu da, dönüşüm projesini eleştiren ve alternatif plan hazırlayan grubun eleştirilerinin doğruluğunu göstermesi bakımından önemlidir.

2.2. Sulukule Alternatif Dönüşüm Projesi (Sulukule Toplumsal Gelişme-Ekonomik Kalkınma Planı)

Sulukule Alternatif Dönüşüm Projesi (Sulukule Toplumsal Gelişme-Ekonomik Kalkınma Planı); Sulukule Platformu ve Sınır Tanımayan Otonom Plancılar (STOP) İnsiyatifinin hazırladığı planlar ve daha sonrasında Sulukule Stüdyo adı altında birleşilerek hazırlanan profesyonel planları kapsamaktadır. 39 gönüllü akademisyen, öğrenci ve 200 gönüllünün ‘Başka Bir Sulukule Mümkün’ temasıyla hazırladığı ve Sulukule Stüdyo adı ile sundukları bu projenin önemle üzerinde durduğu konular; mevcut Roman kültürü, eşsiz sosyal bağlar, tarihi bina blokları ve sokak dokusu, alandaki sivil ve anıtsal mimari değerler, bahçeli ev tipolojisi olmuştur.

Projenin, yoğunluk ve koruma ilkeleri çerçevesinde üst ölçek planlarla uyumlu olduğu, tarihi dokuyu, ada-parşel ve sokak sistemini, konut tipolojilerini korunduğu ve geliştirildiği, konut dışı alanların Sulukule'nin sosyo-ekonomik karakterine ve arkeolojik niteliklere uygun olarak işlevlendirdiği görülmektedir. Ayrıca, yerinde barınma hakkı çerçevesinde, mahalledeki yoksulların barınma ihtiyacını karşılama, Roman kültürünün mahallede sürdürülmesini sağlama yönünde politikalar belirlenmiştir (Sulukule Atölyesi, 2009) (Şekil 5-6).

3. Sulukule Projeleri ve Kavramsal Okuma: Jane Jacobs

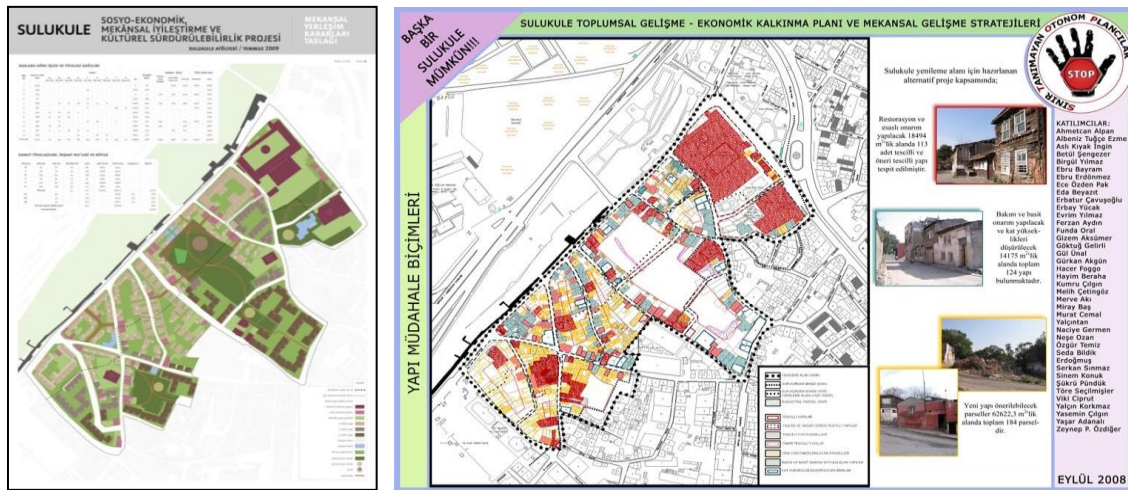
Sulukule Kentsel Dönüşüm Projesi; yıkıp yeniden inşa etme yönünde bir proje olması sebebiyle Jane Jacobs'ın karşı çıktığı agresif yenileme projelerinden biridir. Alternatif proje ise getirdiği değerler sistemi ile Jane Jacobs'la örtüşmektedir. Her iki proje belirlenen kavramlar çerçevesinde değerlendirildiğinde;

Çeşitlilik (İnsan-İşlev): Kentsel dönüşüm projesi sonucu Sulukule tamamen yıkılarak yeniden inşa edildiği için bina yaşları, tipolojileri, mevcut sokak dokusu bakımından çeşitlilik kalmamıştır. Yeni inşa edilen konutlar, alanda yaşayan düşük gelir seviyesindeki insanların maddi olanaklarını aştığı için, bu kesim alanı terk etmek durumunda kalmıştır. Dolayısıyla, gelir durumları ve sosyal sınıflar açısından da çeşitlilikten söz edilemez. Oysa alternatif proje ile mevcut binaların birçoğu korunacağı gibi kiracı ve mal sahiplerinin alanda yaşamaya devam edebileceği bir model kurgulanmıştır. Alanın yeni sahipleri için farklı tipolojilerde sosyal konutlar üretildiğinden çeşitliliğin tüm unsurları alanda gözlemlenebilecektir.

Sokak: Kentsel dönüşüm projesi ile tasarlanan en küçük sosyalleşme birimi, blokların ortak bahçeleridir. Alternatif proje ile Sulukule'nin mevcut sokak ve yapı adası dokusu korunmuştur.

İletişim: Sulukule yıkılmadan önce, halk gün boyunca kapılarını kilitlemeyecek kadar güvende hissederek, sosyal ilişkileri oldukça güçlü yaşıyordu. Alanın yıkılması ile bu iletişime olanak sağlayan sokak ve yapı dokusu kaybolmuş, alanın Sulukule halkı tarafından terkedilmesiyle de alan bu özelliğini yitirmiştir. Oysa mevcudu koruma yaklaşımından hareketle kurgulanan alternatif plan, önerdiği ticaret işlevi ve donatı alanlarıyla, alandaki ve sokak ölçeğindeki iletişimi daha da kuvvetlendirecek niteliktedir.

Kültürel Miras: Kentsel dönüşüm projesi, alanın bütününde yıkıma giderek kültürel mirasa saygı duymadığını göstermiştir. Alternatif plan ise, önerdiği restorasyon projeleri, arkeolojik kazı ve mevcut dokuyu koruma stratejileri ile kültürel mirasa ve alanın sosyo-ekonomik kimliğine saygı duyan bir proje olarak nitelendirilebilir.

Şekil 5. Sulukule Toplumsal Gelişme-Ekonomik Kalkınma Planı, (Sulukule Atölyesi, 2009)

Şekil 6. Sulukule Toplumsal Gelişme-Ekonomik Kalkınma Planı, (Sulukule Atölyesi, 2009)

Gözlem: Uygulanan kentsel dönüşüm projesi ile gözleme olanak tanıyan, temel birim mekan olan, sokak ve yapı dokusu yıkılarak yok edilmiştir. Alternatif proje ise, yalnızca mekansal kararlarıyla değil önerdiği

stratejilerle sokak kullanımını teşvik etmesi bakımından gözlemi artırır niteliktedir.

Özgünlük: Uygulanan kentsel dönüşüm projesi sonucu modern alçak katlı lüks konutlar inşa edilmiştir. Bu da belli bir yaşam kültürünün sürdürüldüğü konut dokusunun tamamen değişmesine, dolayısıyla Roman kültürünün yok olmasına neden olmuştur. Oysa alternatif proje mevcut konut dokusunu korumuş, önerdiği sosyal konut tiplerinde de bu dokunun kullanım karakteristiklerini tekrar eden tasarımlara yer vermiştir. Bu bağlamda; özgün Roman kültürünün sürdürülmesine olanak sağlayan bir proje olarak değerlendirilebilir.

Yoğunluk - Mahalle: Uygulanan kentsel dönüşüm projesi sonucu, alanı terk eden Romanların yerine yerleşen Suriyeli mülteciler için yatakhane semtine dönüşen alan, mahalle işlevini kaybetmiştir. Alternatif plan ile mahalle dokusu korunmuştur. Ayrıca tasarlanan turizm ve ticaret aksı ile alanın sahip olduğu gece ve gündüz canlılığı artırılmıştır. Böylelikle, alandaki nüfus yoğunluğu yerine kullanım yoğunluğunun artması öngörülmüştür.

Katılım: Uygulanan kentsel dönüşüm projesi ve alternatif plan kamuoyunda tartışılmış, halk alternatif projeyi tercih etmiştir.

Tablo 1. Kavramlar bazında uygulama projesi ve alternatif proje

KAVRAMLAR	Uygulama Projesi	Alternatif Proje
Çeşitlilik (İnsan-İşlev)	✘ 6 Tip Lüks Konut	✔ Çeşitli yaşlarda ve tipolojilerde binalar, farklı sosyal çevrelerden insanlar
Sokak	✘ En küçük tasarım birimi orta bahçeli bloklar	✔ En küçük tasarım birimi sokak
İletişim	✘ İletişime imkan tanıyan sokak dokusunun yokluğu	✔ Sokak dokusunun donatılar ile geliştirilmesi
Kültürel Miras	✘ Tüm alanda yıkım	✔ Restorasyon projeleri, arkeolojik kazı ve mevcut dokuyu koruma stratejileri
Gözlem	✘ Gözleme imkan tanıyan sokak dokusunun yokluğu	✔ Güçlü sosyal bağlar, sokaktaki iletişimi artırarak kullanım kararları
Özgünlük	✘ Tüm alanda yıkım	✔ Korunan Roman kültür mirası
Yoğunluk-Mahalle	✘ Mahalle dokusunun korunmaması sonucu alanın mülteciler için yatakhane semtine dönüşmesi	✔ Kullanım yoğunluğunu artıracak plan kararları, güçlü mahalle dokusu
Katılım	✘ Mevcut kullanıcılara rağmen planlama	✔ Mevcut kullanıcıların katılımı ile planlama
Yerel Ekonomi	✘ Büyük ölçekli finans çevreleri	✔ Tasarlanan turizm ve ticaret aksında yerel iş kolları
Kamu Yararı	✘ Bireysel çıkar odaklarının yararına bir süreç ile yerinden edilen kullanıcılar	✔ Mevcut kullanıcıların haklarını ön plana çıkaran bir yaklaşım
İnsan Ölçeği	✔ Alçak Katlı Konutlar	✔ Alçak Katlı Konutlar
Kentsel Akupunktur	✘ Tepeden inme politikalar sonucu tek merkezden şekillenen bir proje	✔ Planlama stratejilerini destekleyecek küçük müdahalelere açık, tabandan beslenen bir proje

Yerel Ekonomi: Uygulanan kentsel dönüşüm projesi ile önerilen donatı alanları büyük ölçekli finans çevrelerine cazip gelecek şekilde tasarlanmıştır. Oysa alternatif projede yer alan turizm ve ticaret aksında

yerel iş kolları için çalışma birimleri önerilerek, yerel ekonomilerin desteklenmesi ve sürdürülmesi sağlanmıştır.

Kamu Yararı: Kentsel Dönüşüm Projesi mevcut mahalle sakinlerini yerinden ederek bireysel çıkar gruplarının önünü açmıştır. Alternatif proje alandaki yoksul halkın barınma ve yaşam şartlarını iyileştirmeye odaklanarak kamu yararı ilkesini ön planda tutmuştur.

İnsan Ölçeği: Kentsel Dönüşüm Projesi, kat yükseklikleri ve binaların bir araya geliş biçimlerine bakıldığında insan ölçeğinde olsa da, mevcut sakinlerin mahallelerini terketmelerini önleyememiştir. Oysa alternatif proje yalnızca konut kat yükseklikleriyle insan ölçeğini dikkate alan bir proje değildir. Bunun ötesinde, Sulukule halkının kiracı ve mülk sahipleriyle birlikte alanda nasıl yaşamaya devam edecekleri sorusuna da yanıt verecek tasarım ilkeleri benimsemesi sebebiyle insanın ön planda tutulduğu bir proje olarak değerlendirilebilir.

Kentsel Akupunktur: Bir müdahale biçimi olarak kentsel akupunktur temel planlama stratejilerine yardımcı olacak her türlü küçük çapta müdahaleyi kapsayabilmektedir. Bu bakımdan tepeden inme bir politikanın ürünü olan uygulama projesi, tek merkezden kararların verildiği bir proje olarak, alternatif fikirlere ya da küçük çapta müdahalelere açık değildir. Oysa alternatif proje tabandan beslenen yapısı ile ana plan stratejilerine destek olacak bir çok küçük ama etkili fikri bünyesinde barındırmaktadır. Alternatif proje fiziksel mekana dair kararların ötesinde, sosyo-ekonomik kararlarıyla bir süreç tasvir etmekte, süreç boyunca çok amaçlı toplum merkezi ve mahalle koordinasyon merkezi ile tabanın katılımına ve fikirlerine açık bir yapı kurgulanmaktadır. Bu yapı ileriye yönelik planlamaya yardımcı bir çok fikri ortaya çıkarabilecek bir modeldir.

4. Sonuçlar ve Öneriler

İnsanları ve politikayı anlamadan plan hazırlama işi, devlet tabanlı teknolojik bir araçtır, oysa kentler sadece fiziksel mekanlar değil, psikolojik, kültürel ve daha bir çok faktör ile birlikte düşünülmesi gereken mekanlardır. İnsanlar planlamanın tam merkezinde yer alırsa, her şeyi aynı anda çözmek yerine bir yerden başlayarak çözümler üretilmesi yöntemi benimsenecek ve tüm kenti baştan aşağı dönüştürecek bir süreç başlayacaktır (Gehl, 2014). Jane Jacobs'ın savunduğu da tam olarak budur. Jacobs'a göre; yönetimlerde ve dolayısıyla uygulamalarda, yerel otoritelerin baş aktör olduğu süreçlere doğru bir dönüş başlamalı ve semt yönetimleri planlama ve yönetim birimi olarak öne çıkmalıdır. Çünkü, bir semtin, bir mahallenin ve bir sokağın sorunlarına en iyi çözümler, o mekanın sakinleri tarafından bulunabilir. Semt yönetimleri mekânın tüm dinamiklerini en iyi şekilde kavramış yöneticileri ön plana çıkaracaktır (Jacobs, 1961).

Bu bakımdan incelenen iki dönüşüm projesi birbirinden taban tabana zıt iki anlayışı yansıtmaktadır (Tablo 1). Uygulanan dönüşüm projesi tepeden inme bir politikanın ürünü iken, alternatif proje tabandan beslenen ve tabanın istekleri doğrultusunda şekillenen bir projedir. Bu bağlamda Jacobs'ın çalışmalarında vurguladığı değerlerle örtüşmektedir. Ayrıca, Jacobs'ın önerdiği semt yönetimine benzer bir yaklaşımla, Sulukule'de yaşayan romanların kurduğu bir dernek, planlama çalışmalarının her aşamasında bulunmuş, proje yerli halk tarafından benimsenmiştir. Alternatif projenin alanın sakinleri tarafından benimsenmiş olması, odak noktası insan olan politikalar ile yola çıkıldığında; gerek fiziksel gerek sosyal dönüşümün en zor etaplarının kolaylıkla üstesinden gelinebileceğine dair ümit vericidir.

Jane Jacobs kitabında mevcut kötü uygulamaları yalnızca eleştirmemiş, bu uygulamalardan nasıl geriye dönülebileceğine dair çözüm yollarını da belirtmiştir. Bu çerçevede, uygulanan dönüşüm projesi ile alanda tümüyle yıkıma gidildiği için Roman mirası yitirilmiştir. Ancak, mevcudun yeniden kente entegre edilmesi ve alanın yeniden Roman kimliği ile bütünleşmesi sağlanabilir.

Sulukule Kentsel Dönüşüm alanının mevcut durumunun iyileştirilmesi için Jacobs'un tek işlevli sosyal konut projeleri ile ilgili yeniden işlevlendirmeye dair önerileri kullanılabilir. Jacobs'ın bu önerisi; fiziksel birimler inşa etmeden de yalnızca kullanım değişikliğiyle canlılık yaratma girişimlerini de içeren "kentsel akupunktur" çalışmalarına referans vermektedir.

Buradan yola çıkarak, konutların zemin kat kullanımlarında yeniden işlevlendirmeye gidilerek alanda kentsel canlılık sağlanabilir. Kentsel dönüşüm sonrası canlılığını yitiren alan, karma kullanımlar ile yeniden işlevlendirilerek semt kimliği kazandırılabilir. Dolayısıyla, çevre bölgelere yerleşmiş Sulukuleliler için alan yeniden cazip hale getirilebilir. Geçmişteki Gösteri Evleri fikri hayata geçirilerek konutlarda çoklu ve karma kullanımlar artırılabilir. Böylece dokunun karmaşıklığı sağlanarak alanın işlevsel kimliği ön plan çıkartılabilir. Ayrıca, alandaki sokaklar, yakın çevredeki sokak dokusunun işlevsel sürekliliğine dahil edilecek şekilde zemin kat kullanımlarında düzenlemelere gidilebilir.

Kaynaklar

- Anonim (2016, Ocak, 28). Sulukule Oldu Ranzalı Kule, *Sözcü Gazetesi* <http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/sulukule-oldu-ranzali-kule-1064437/> (Erişim Tarihi: 27.09.2017)
- Brake, K. (2014). What Would Jane Jacobs Have Said and Her Relevance for Today and Tomorrow. (D. Schubert, & U. Altröck, Ed.) *Contemporary Perspectives on Jane Jacobs : Reassessing the Impacts of an Urban Visionary*, ss. 233-240. Surrey, England: Routledge. (Erişim Tarihi: 09.05.2017, eBook Collection / EBSCOhost)
- Center for The Living City. (n.d.). What is Jane Jacobs Walk? *Jane Jacobs Walk*: <http://www.janejacobswalk.org/home> (Erişim Tarihi: 07.09.2017)
- Dulski, B. & Straaten, G. V (2014). Jane Jacobs 2.0 - Old System Needs New Ideas: New Forces of Decline and Regeneration. (D. Schubert, & U. Altröck, Ed.) *Contemporary Perspectives on Jane Jacobs : Reassessing the Impacts of an Urban Visionary*, ss. 185-198. Surrey, England: Routledge. (Erişim Tarihi: 09.05.2017, eBook Collection / EBSCOhost)
- Ertürk, F (2009), *Neslişah ve Hatice Sultan (Sulukule) Mahalleleri Kentsel Dönüşüm Projesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Fatih Belediyesi (n.d.). [Fotoğraf] *Neslişah Ve Hatice Sultan Mahalleleri Yenileme Alanı (Sulukule)*. <http://www.fatih.bel.tr/icerik/1155/> (Erişim Tarihi: 27.09.2017)
- Gehl, J. (2014). Foreword. (J. Lerner, Au.) *Urban Acupuncture: Celebrating Pinpricks of Change that Enrich City Life*, ss. xiii-xvi. Washington DC, USA: Island Press.
- Jacobs, J (1961). *The Death and Life of Great American Cities*, New York, USA: Random House.
- Kaban, E (2011). *Kentsel Dönüşüm ve İstanbul'un İlk Kentsel Dönüşüm Uygulama Projesi: Sulukule Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Laurence, P. L. (2006, Haziran). The Death And Life of Urban Design: Jane Jacobs, The Rockefeller Foundation and The New Research in Urbanism, 1955-1965. *Journal of Urban Design*, 11(2), 145-171. http://tigerprints.clemson.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=planning_pubs (Erişim Tarihi: 08.09.2017)
- Lerner, J. (2014). *Urban Acupuncture Celebrating Pinpricks of Change That Enrich City Life*. (M. Margolis, P. Muello, & A. Daher, Çev.) Washington, DC, USA: Island Press.
- Rowe, M. (2014). Jane Jacobs and the Self-Organizing City. (D. Schubert, & U. Altröck, Ed.) *Contemporary Perspectives on Jane Jacobs : Reassessing the Impacts of an Urban Visionary*, ss. 21-30. Surrey, England: Routledge. (Erişim Tarihi: 09.05.2017, eBook Collection / EBSCOhost)
- Sulukule Atölyesi (2009), Alternatif Proje, <http://sulukuleatolyesi.blogspot.com.tr/> (Erişim Tarihi: 27.09.2017)
- Urban Acupuncture Network. (2015). About UAN. <http://www.urbanacupuncture.network/about-uan/> (Erişim Tarihi: 09.10.2017)